

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING IJTIMOYIY INTELLEKTNI SHAKILLANTIRISHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Abduraxmonov Otabek Abdug'affor o'g'li

Namangan davlat universiteti Pedagogika va psixologiya fakulteti, Pedagogika nazariyasi va tarixi kafedrası o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7954015>

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy intellektni shakillantirishning pedagogik va psixologik xususiyatlari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: maktab, pedagogik va psixologik, intellekt, bola.

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE FORMATION OF SOCIAL INTELLIGENCE OF PRESCHOOL CHILDREN

Abstract. This article talks about the pedagogical and psychological features of the formation of social intelligence of preschool children.

Key words: school, pedagogical and psychological, intellect, child.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА ДОШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В данной статье говорится о педагогико-психологических особенностях формирования социального интеллекта дошкольников.

Ключевые слова: школа, педагогико-психологический, интеллект, ребенок.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning pedagogik-psixologik xususiyatlari rivojlanishini harakatga keltiruvchi kuchining faoliyatini vujudga keltirgan yangi ehtiyojlar bilan ularni qondirish imkoniyatlari o'rtasidagi qarama-qarshiliklar tizimining namoyon bo'lishidir. Vujudga kelgan ziddiyatlar va qarama-qarshiliklarni, pedagogik - psixologik jihatlarini ta'minlash, faoliyat turlarini murakkablashtirish orqali maktabgacha yoshdagi bolalar shaxsida yangi psixologik fazilatlarni tarkib toptirish bilan go'daklik davriga xos bazi xarakterlarni asta – sekin yo'qotish mumkin. Maktabgacha yoshda inson shaxsi kamolotining muxim bosqichi hisoblanadi, maktabgacha yoshdagi bolalarda g'oyat katta ahamiyatga ega bo'lgan psixologik o'zgarishlar ro'y beradi, bolaning muayyan ijtimoiy turmush sharoitida keyingi kamol topishi uchun zarur sifatlar ta'lim –tarbiya ta'sirida paydo bo'ladi, barqaror, mustaxkam iz qoldiruvchi ijobiy xislatlar namoyon bo'ladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar kamolotga erishgan sayin uning ichki dunyosida yangi fazilatlar va sifatlar paydo bo'la boshlaydi, psixikasida keskin qayta burilish sodir bo'ladi. O'zgarishlar uning oldiga yangi talablar qo'yadi, bu esa o'z navbatida ko'proq xuquq va erk berilishini, eng avvalo mustaqil qarorga kelish va xulq – atvorini maqbul deb hisoblab amalga oshirishni takozo qiladi. Ijtimoiy rivojlanish, kamolotga intilish, nisbiy barkarorlik maktabgacha yosh davrining eng muxim xususiyatlari hisoblanadi. Bizningcha, mana shu omillar qatoriga shaxslararo munosabatlarning to'g'ri yo'lga qo'yilishi, odamlarning oqilona, odilona muloqotga o'rgangani, jamoa va guruxlarda ijobiy psixologik muxit yaratilgani, asabiylashish, parokandalik kamayganini ham qo'shish maqsadga muvofikdir. 3-7 yoshgacha bo'lgan davr bog'cha yoshi davri hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasida juda tez sifat o'zgarishlari bo'lishini inobatga olgan holda 3 davrga bo'lish mumkin

(3-4yosh) kichik maktabgacha davri,

(4-5yosh) kichik bog'cha yoshi, o'rta maktabgacha davr(o'rta bog'cha yoshi)

6-7 yosh va katta maktabgacha davr katta bog'cha yoshlilarga ajratish mumkin.

Bola rivojlanish jarayonida odamlarning ilgari o'tgan avlodlari tomonidan yaratilgan predmet va xodisalar olami bilan alohida maxsus munosabatga kirishadi. Bola insoniyat ko'lga kiritgan barcha yutuqlarni faol ravishda o'zlashtirib, egallab boradi. Bunda predmetlar olamini, hamda ular yordamida amalga oshiriladigan xatti-harakatlarni, tilni, odamlar orasidagi munosabatlarni egallab olishi, faoliyat motivlarining rivojlanishi, qobiliyatlarining o'sib borishi, katta yoshli kishilarning bevosita yordamida amalga oshirilib borilmog'i kerak. Asosan mana shu davrdan boshlab bolaning mustaqil faoliyati kuchaya boshlaydi.

Bog'cha yoshdagi bolalarning ko'zga tashlanib turuvchi hususiyatlaridan biri ularning serharakatligi va taqlidchanligidir. Bola tabiatining asosiy qonunini shunday ifodalash mumkin: bola uzluksiz faoliyat ko'rsatishni talab qiladi, lekin u faoliyat natijasidan emas, balki faoliyatning bir xilligi va bir tomonlamaligidan charchab qoladi. Mana shu so'zlardan bog'cha yoshidagi bola tabiatining asosiy qonuni bo'lmish serharakatligini ortiqcha cheklab tashlamay, balki maqsadga muvofiq ravishda uyushtirish kerakligi yaqqol ko'rinib turibdi.

Kattalar va tengdoshlari bilan bo'lgan munosabat orqali bola ahloq normalari, kishilarni anglash, shuningdek, ijobiy va salbiy munosabatlar bilan tanisha boshlaydi. Bog'cha yoshidagi bola endi o'z gavdasini juda yaxshi boshqara boshlaydi. Uning harakati muvofiklashtirilgan xolda bo'ladi. Bu davrda bolaning nutqi jadal rivojlana boshlaydi. U yangiliklarni egallashga nisbatan o'zi bilganlarini mustaxkamlashga ehtiyoj sezadi. O'zi bilgan ertagini qayta-qayta eshitish va bundan zerikmaslik shu davrdagi bolalarga xos hususiyatdir.

Bog'cha yoshidagi bolalar ehtiyoji va qiziqishlari jadal ravishda ortib boradi. Bu avvalo keng doiraga chiqish ehtiyoji, munosabatda bo'lish, uynash ehtiyojlarining mavjudligidir. Bu davrda bolalarda hamma narsani bilib olishga bo'lgan ehtiyoj kuchayadi. Bog'cha yoshidagi bola tabiatiga xos bo'lgan kuchli ehtiyojlardan yana biri uning har narsani yangilik sifatida ko'rib, uni har tomonlama bilib olishga intilishidir.

Bola alohida olingan shaxs sifatida o'z-o'ziga munosabatini shakllantirish jarayonida asosan ikki bosqichni boshidan kechiradi. Bu bosqichlar maktabgacha yosh davrining ikki xil davriga – kichik maktabgacha yosh davri va katta maktabgacha yosh davri to'g'ri keladi.

Birinchi bosqichda bola o'zini ijtimoiy jamiyat qatnashchisi sifatida namoyon qila boshlaydi, endi o'zini ijtimoiy jamiyat qatnashchisi sifatida ta'kidlamokchidek bo'ladi. Bu davr uchun kattalarning xatti-xarakterlariga taqlid qilish va o'zining mana shu yarashmagan qiliqlariga tanqidiy baho bera olmaslik, uning katta yoshli kishilarga yaqin bo'lishi uchun yordam berayotgan bir gurux tengdoshlari bilan ortiq darajada bog'liq bo'lib qolishi va shu singari xolatlar xarakterlidir.

Ikkinchi bosqichda endi o'zining yosh bola emasligiga shubxa qilmaydi va u o'zligini aniq anglay boshlaydi, o'z shaxsini ulug'lab, o'ziga xos xarakterlar qila boshlaydi. Bu davrga kelib, uning xarakterlari o'zi bilan o'rtoq bo'lgan bir gurux tengdoshlariga bog'liq bo'lmay qoladi. Shuning uchun ham bu davrda bolaga ta'sir o'tkazish metodikasiga jiddiy e'tibor berish darkor. Maktabgacha yosh davrida yuz bergan o'zgarishlar, jumladan fiziologik o'zgarishlar nafakat uning xulqiga, xatti-xarakterlariga ta'sir etibgina qolmay, uning bilishga bo'lgan munosabatlariga, o'z-o'ziga mehnat va uning turlariga munosabatlarini ham o'zgartirib yuboradi. Maktabgacha yosh davrining nerv tizimi jiddiy o'zgarishlarga duch keladi. Miya pustlog'ining analitik sintetik faoliyati murakkablashadi. Xotiraning xajmi ko'rgazmali material va faktlarni eslab qoladi (Ilmiy

kuzatish va tadqiqotlar inson o'z umri davomida oladigan barcha ma'lumotning 70 foizini 5 yoshgacha bo'lgan davrda faol qabul qilishini ko'rsatgan). Maktabgacha yosh davrida bolalarning o'zlashtirib oladigan mavxum tushunchalar doirasi kengayadi. Ayni vaqtda muxim narsalarni muxim bo'lmagan narsalardan ajrata bilmaslik ham ko'zatiladi. Ijtimoiy faoliyatga qiziqish ortadi. Faollik, tashabbuskorlik, bahodirona ishlar va romantikaga, do'stlik va o'rtoqlikka intilish bu yoshga xos bo'lgan xususiyatdir. Maktabgacha yosh davrida bolalarning endi u tevarak atrofidagi narsaga juda ham qiziqadi, faolligi ham zur, ham jismoniy, ham aqliy mehnatga ishtiyoki juda katta. Uning bu faolligini yo'lga solishga o'rganish lozim, bolalarni axillik bilan ish ko'rishga o'rgatish, ularning kerakli bilimlar bilan qurollanishiga, jamoat ishlarini olib borishni o'rganishiga, ham aqliy mehnat sohasida, ham jismoniy mehnat sohasida uyushqoqlik bilan ishlashni o'rganishiga yordam berish kerak. Maktabgacha yosh davrida bolalarning faolligi – ijtimoiy hayotda o'z o'rnini, o'zining boshqa kishilar hayotidagi ro'lini tushuna boshlagan kishining faolligidir. Uning faoligidan axloqiy tarbiyada ham, aqliy tarbiyada ham foydalanish kerak, Maktabgacha yosh davrida bolalarning voqea-hodisalar mohiyatini bilib olishdagi ildamligidan sinf tarbiyalanuvchilar faolligini oshirishda, namuna qilib ko'rsatishda, Tarbiyachi bayon qilgan nazariy bilimlarga hayotiy misollar keltira olish ko'nikmalarini hosil qilishda ham foydalanish zarur. Buning uchun har bir Maktabgacha yosh davrida bolalarga uning ko'ngliga yoqadigan tarbiyalanuvchini rivojlantiruvchi tarbiyaviy faoliyat topib berish lozim. Maktabgacha yosh davrida bolalarni tarbiyalash, ularga rahbarlik qilish san'ati shundan iboratki, ular bu rahbarlikni mumkin qadar kam xis qilsinlar.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни Т.:2020 й. 23 сентябр
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида” Фармони. –Т.: Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда
3. Мирзиёев Ш.М. “Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик-ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалиқ қонидаси бўлиши керак”. “Вазирлар Маҳкамасининг мамлакатимизни 2016 йилдаги ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунларини ҳар томонлама таҳлил қилиш ҳамда республика Ҳукуматининг 2017 йил учун иқтисодий ва ижтимоий дастури энг муҳим йўналишлари ва устувор вазифаларини белгилашга бағишланган кенгайтирилган мажлисида сўзлаган маърузаси Халқ сўзи”2017 йил 16 январ 11-сон
4. Mirziyoyev.Sh.M Buyuk kelajakni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. Т.:O'zbekiston. 2017.(103 b)
5. Mirziyoyev .Sh.M Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Т.O'zbekiston.2016 (14 b)
6. Davletshin M.G. Umumiy psixologiya. Т. ToshDPU.2002.(o'quv qo'llanma).
7. Davletshin M.G. "O'quvchilarning texnika qobiliyati psixologiyasi" Toshkent 1971.
8. Davletshin M.G. va boshqalar. “Qobiliyat va uning diagnostikasi”-Т.:O'qituvchi, 1997. -134b